

Recenziók

IFJÚSÁG ÉS PSZICHOLÓGIA. PSZICHOLÓGIAI TANULMÁNYOK XIV

Szerkesztette: Lénárd Ferenc. Akadémiai Kiadó, 1975

A Pszichológiai Tanulmányok sorozat ma már viszonylag hosszú múltra tekint vissza. Története, különösen ha a publikációkból kiderülő kutatási metodikákat és a felmerülő témákat részletes elemzésnek vetnénk alá, a magyar pszichológia az ötvenes évek végétől kezdődő újjászületésének hű tükré lehetne. 1958-ban folyóirat pótlóként indult, majd miután (1960-tól) a *Magyar Pszichológiai Szemle* újraindulása révén ez a funkciója megszűnt, egy ideig mintegy a magyar pszichológiai életet bemutató reprezentatív évkönyvvé vált, a legkülönbözőbb tematikájú írásokat közölve (III—VI. kötet). A továbbiakban egyes kötetei a kiemelkedő események (jubileumi nagygyűlések, I. pl. VII. kötet) előadásait bemutató illetve tematikus (I. XIII. kötet) sorozattá kezdett válni.

Az ismertető kötet jól mutatja azonban, hogy mennyire nem találta meg valódi profilját. A kötet címe — *Ifjúság és pszichológia* — tematikus számot ígér, a belső címloldal már szabadozik: azt tudjuk meg belőle, hogy a kötet a Magyar Pszichológiai Társaság által 1970-ben (5 évvel a megjelenés előtt tartott) ifjúságkutatási ankét anyagának egy *részét is* tartalmazza. Az olvasó nem sok orientációt kap a kötetben arról, hogy mely előadások is származnak erről az ankétról, hiányzik a kötetből valami olyan szerkesztői előszó, ami a válogatás elveiről, az ankét létrejöttéről stb. tájékoztatna. A kötet tartalmának egy része a címben jelzett tematikus igénynyel nemigen egyeztethető össze. A 63 tanulmányból 11 semmiképpen sem ifjúságkutatási témájú, ha az „ifjúságkutatásba” nagyon távan értelmezve még a csecsemőkkel kapcsolatos vizsgálatokat is beleértjük.

A kötet beosztása, az első rész láthatóan kifejezetten ifjúságpszichológiai írásaitól eltekintve (talán ezek adták az említett ankét anyagát?) nagyjából megfelel a Tanulmányok korábbi kötetiben megszokottaknak. Világosan elkülönülnek a szociálpszichológiai, sportpszichológiai, klinikai lélektani, kriminálpszichológiai és módszertani jellegű írások. A korábbi gyakorlattól eltérően azonban e tömböket nem az olvasót tájékoztató alcímek, hanem egyszerűen egy vonal választja el egymástól, talán azért, hogy minden jobban ifjúságpszichológiának tűnjön?

Az egyes részekben belül ezután igen nehéz megérteni, milyen elvek alapján rendeződnek sorba a cikkek — se tematikus, se egyéb rend nem fedezhető fel bennük.

A hatvannál több tanulmány részletes tartalmi ismertetése persze megoldhatatlan feladat elé állítaná a recenzenst. E helyett inkább néhány általánosnak érzett tendencia kiemelését kíséreltem meg.

A közvetlenül ifjúságkutatásról szóló tanulmányok egy része *elméleti-átfogó* igényű. Lénárd Ferenc és Vajó Péter a kötetet nyitó írásai programatikus jellegűek, arról szólnak, hogyan, milyen taxonómiának megfelelően kellene az ifjúságkutatással foglalkozni illetve hol kellene ez a pszichológiához kapcsolódjon. Az olvasó számára többet nyújtanak azok a munkák, melyek hosszabb kutatómunka tapasztalatait általánosítják. Zrinszky László például igen érdekes, s a pszichológus olvasó számára fontos tágabb keretekre rámutató írásában az ifjúság problémájának etnológiai és szociológiai megközelítéseit elemzi, Pataki Ferenc saját kutatásainak eredményeit általánosítva vázol egy széles koncepciót a társulási formák változásáról a ma szociális változások tükrében, Hunyady György pedig, szintén saját szociálpszichológiai vizsgálatainak tapasztalatait általánosítva azt elemzi, hogyan érintkezik egymással a közvetlen gyakorlati feladatok megoldását megalapozó ifjúságkutatás és az általánosabb folyamatokat feltárni igyekvő szociálpszichológiai kérdéssel. Szorosan kapcsolódik ezekhez a szociálpszichológiai indulású munkákhoz Popper Péter írása, aki kriminálpszichológiai tapasztalatait általánosítva szól, a mi társadalmi viszonyaink közébe ágyazva a fiatalkori antiszociális csoportképződés okairól.

A tanulmányok legtöbbje azonban empirikus kutatásokról adott közvetlen beszámoló. Ezekkel kapcsolatban az első általános kérdés az lehet, ha már ilyen széles panorámája áll előt-

tünk a hazai pszichológiai kutatások gyermek- illetve pedagógiai lélektani irányú ágainak, milyen *módszertani színvonalon* folynak ezek a kutatások? A kérdés annál is indokoltabb, mert az egyik programmatikus tanulmány szerzője, Vajó Péter kifejezetten aggályát fejezi ki a túlzott módszerközpontúsággal kapcsolatban: „ma még nem egy kutató fetisizálja a számokat, indexeket, százalékokat, s ezek szemében a tudomány legfőbb célja a korreláció-együtthatók és a faktorok kimutatása” (22. o.). Valóban olyan nagy-e ez a módszerfetisizmus veszélye? Ha megnézzük a kötet tanulmányait, az empirikus munkák közül 9 alkalmas a mai nemzetközi szakirodalomban szokványosnak tekinthető matematikai statisztikai eljárásokat (szignifikancia próbákat, korreláció számításokat), további kettőnél „magasabb” értékű módszereket használ (pl. faktoranalízist), az átlag és százalékszámítás, tehát az elemi iskolai számtan szintjén dolgozza fel adatait 21 dolgozat, semmilyen mennyiségi értékelést nem használ 11 dolgozat valamint a 6 esettanulmány, ami az utóbbiaknál természetesen eljárás is. Ha ezeket az adatokat összevonnuk, az derül ki, hogy a mai nemzetközi színvonal normáinak nagyjából megfelelő feldolgozást találunk 11 tanulmányban míg 38 munka nem él ezzel, a legtöbb folyóiratban követelményszerű módszerekkel. Nem akarom ezzel azt mondani, hogy ez a kötet különösen kirírna a magyar pszichológiából ebben a tekintetben, a számok csak azt akarják éreztetni, hogy az említett veszély talán nem is olyan súlyos, sőt.

A kötet empirikus munkáiból szembetűnő másik kérdés az, hogy *mi pszichológia s mi nem?* Jó néhány olyan írás található a kötetben, melyek miközben önmagukban igen érdekes kérdéseket tárgyalnak, meg sem kísérik, hogy valamilyen kapcsolatot létesítsenek kutatásaik és a pszichológiai problematika között, klasszikus embertannal — pl. a sportolók testalkatával vagy a testi fejlődés felgyorsulásával — foglalkoznak, mint Eiben Ottó vagy Farkas Gyula dolgozatai, vagy pl. pedagógiai ismeretszint vizsgálatot állítanak be pszichológiának, mint Pálos Éva munkája. Nem valamiféle pszichológiai purizmus védelmezőjeként szeretnék fellépni, sőt — érzésem szerint nagy szükség van arra, hogy a pszichológiai kutatás minél több más tudomány szemléletével s kérdéseivel ismerkedjen meg. Ennek a legterményesebb útja azonban a valóban intenzív interdiszciplináris kutatás, ahol a szokásosan mereven elkülönített tudományterületek a kutatás minden fázisában szervesen összekapcsolódnak, s nem a másik tudomány eredményeinek önmagába zárt ismertetése. Az is hasznos persze, ha a pszichológus megismerkedik az emberrel foglalkozó más tudományok eredményeivel. A szerkesztő orientáló erőfeszítésére van ilyenkor azonban szükség ahhoz, hogy a szerzők megpróbálják valahogyan a pszichológia tematikájához kötni mondanivalójukat, vagy ha ez nem megy — a szerkesztő orientáló megjegyzéseire, ahol maga helyezi el valamilyen pszichológiai perspektívában ezeket a látszólag távoli témákat.

Az empirikus munkákról tartalmi vonatkozásban elég nehéz általános megjegyzéseket tenni. Az egyik szembetűnő törekvés talán a *pedagógiai lélektani és klinikai pszichológiai* szempont összekapcsolása lehetne. Ezt a kutatási fejleményt az a gyakorlati helyzet is indokolja, hogy az iskoláskorúakkal folyó pszichológiai foglalkozás szervezete, a nevelési tanácsadás hálózata — mint azt Tunkli Lászlónak e rendszert ismertető tanulmánya bemutatja — is ennek a gondolatnak a jegyében született meg. A kutatás ennek a gyakorlatnak a megalapozását kell szolgálja, egyben olyan új finomabb attitűd kialakítását, mely túlmegy a hagyományos klinikai szemlélet beteg-nem beteg szembeállításán, jobban figyelembe veszi a miliőbe való közvetlen beavatkozás lehetőségeit stb.

Ebbe az irányba mutat már Ranschburg Jenő tanulmánya is, aki a szülői s nevelői attitűdök és a személyiségfejlődés kapcsolatát vizsgálja, vagy Gáti Ferenc munkája, aki az iskolai nevelés és a pszichoterápiás folyamat analógiájáról ír, vagy az egészséges személyekkel végzett csoportfoglalkozásokról beszámoló munkák. Különösen érdekesek az iskolával szoros kapcsolatot tartó tanácsadói munka szempontjából Ormai Vera és Nemes Lívia írásai, akik a magatartási zavarok iskolai értékeléséről illetve az iskolai feszültségek s a pszichoszomatikus tünetképzés kapcsolatáról végeztek érdekes felméréseket. E kutatási irány értékelésénél gyakorlati jelentősége mellett azt a szempontot sem szabad elhanyagolnunk, hogy az ilyen kutatás adhat leginkább módot arra, hogy elméleti preconcepciók helyett az anyaghoz közelebb maradván alkothassunk képet egyes pszichés zavarok körerejétéről.

A másik általános tartalmi jellemzőt hiányként tudnám megfogalmazni. Feltűnően kevés — a szociálpszichológiai nevelés — vagy klinikai központú kutatásokhoz képest — a *megismerési folyamatok* fejlődésével s főleg irányításával foglalkozó kutatások száma. A kötetben lényegében egyetlen műhely ilyen irányú kutatásait találhatjuk meg — Kalmár Magda, illetve Kürti Jarmilla munkáit az élővilágra vonatkozó fogalmak taxonómiájáról illetve e taxonómia rendszeres, az ismertetőjegyek kiemelését hangsúlyozó oktatásáról. Az utóbbi évtized pedagógiai lélektani kutatásaiban egyre erőteljesebb az az irányzat, mely az ismeretszerzés folyamatának irányításában különleges szerepet szán az elsajátítandó anyag pszichológiai kísérleteken alapuló szervezésének, prezentálásának. Az ígéretes munkák ellenére úgy vélem, hogy — mint a kötet arányai is mutatják — nálunk meglehetősen kevés energiát fordítunk erre a kutatási irányra,

ami különösen a verbális anyagok tanulásánál nyilvánvaló. Pedig ez lehet az egyik olyan terület, ahol a pszichológia nemcsak elméleti jótanácsok szintjén, hanem a mindennapi gyakorlatra lebontva hozzá tud kapcsolódni a pedagógiához — a tantervkészítés s a szakdidaktika kérdéseiig lemenően. A nemzetközi kutatások tapasztalata azt a reményt sugallja, hogy ily módon lehet legyőzni azt a veszélyt, hogy az általános kutatások túl messze álljanak az oktatás s tanulás tényleges gyakorlatától, az ahhoz közel állók pedig elméletileg álljanak gyengén. Az ilyen „kognitív pedagógiai lélektani” kutatásokra márcsak az oktatási reformtervek miatt is nagyobb szükség lenne hazánkban a közeljövőben.

Ez a néhány megjegyzés igazságtalanul leegyszerűsíti azt a gazdag anyagot, ami a kötet tanulmányaiban rejlik. A leegyszerűsítés is tartalmaz azonban valami tanulságot — megint csak a szerkesztésről. Nehéz elképzelni, hogyan válhat egy ennyire sok munkát tartalmazó kötet hatóerővé a hazai pszichológiai életben. Technikailag, a kezelhetőség szempontjából ez a probléma korábban is fennállt a Tanulmányok kötetivel, a „pótlék” jelleg azonban mindent igazolt. Ma, amikor a pszichológiai publikációk skálája összehasonlíthatatlanul szélesebb, a nagy múltú sorozatnak valamilyen határozottabb profillal kellene ebbe beleilleszkednie. Az egyik megoldási lehetőség az ismertetett kötetnél jóval határozottabban *tematikus kötetek* kialakítása lenne (amire jó példa az, ahogyan az *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* fokozatosan tematikus sorozattá vált), vagy olyan köteteké, melyekben viszonylag kis számú, de hosszabb tanulmányok találhatók, melyek egy-egy kérdést a folyóiratcikkek tömörségénél kifejtettebben vázolnak, egy egész kutatási irányt tekintenek át úgy, hogy arról a tanulmány alapján még a nem a kérdéssel foglalkozó szakember is képet alkothasson.

Pléh Csaba

HEGYI DOLORES: ΜΗΛΙΣΜΟΣ — PERZSABARÁT IRÁNYZAT GÖRÖGORSZÁGBAN I. E. 508—479.

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974. 103. o.

„A görög-perzsa háborúk időszaka, bár számos kutató tette már eddig is vizsgálódás tárgyává, még mindig tartogat számunkra megoldatlan kérdéseket . . . A fentebb jelzett megoldatlan kérdések egy része éppen a médismos jelenségéhez kapcsolódik . . .” — írja a szerző műve bevezetésében, témaválasztását indokolva. A téma érdekes mivoltát éppúgy el kell ismernünk, mint a könyv írója célkitűzésének jogosságát, bemutatni a perzsabarátság gazdasági-társadalmi alapjait.

Hegy Dolores több olyan tanulmányt írt már könyve megjelenése előtt is, melyeknek témája a görögök és perzsák közötti nagy összecsapás volt. (L. Acta Antiqua Ac. Sc. Hung. XVII. [1969] 171—181; XIV. [1966] =85-302.; Das Altertum 17, 1971. Heft 3. 142—150.) Ebben a művében, részben eddig elért eredményeire támaszkodva, egy problémakörre, a médismos jelenségének elemzésére összpontosít. Először a „médismos” kifejezés etimológiai elemzését adja, majd elterjedésének történetét írja le, feltételezve, hogy a szó kisázsiai eredetű, s a görög anyaországba az ión menekültek közvetítésétől az írott irodalom hatásáig többféle módon kerülhetett át.

Már az első fejezet: „Perzsabarát körök Athénban” jól tükrözi azokat az erényeket — az írott források és a régészeti anyag együttes feldolgozása, lelkiismeretesség, kombinatív készség —, melyek Hegyi Dolores sajátjai, s melyek nélkül aligha foghatott volna a siker reményében műve megírásához. Az i. e. 6—5. sz. fordulója athéni kül- és belpolitikájának vizsgálata során kimutatja, hogy az Alkmaionidák és Peisistratidák, illetve a körükük tömörülő társadalmi rétegek politikai síkon miként közelednek egymáshoz, s hajlanak ugyanakkor a Perzsiával történő megegyezésre, míg a perzsákkal való „szerződést ellenzők táborában joggal sejtethjük a Pedion spártabarát arisztokratáit, s ugyancsak az ő agitációjuknak tudható be az athéni hajók elküldése az ión felkelők megsegítésére” (20—21. o.). E fejezetben érdekes és meggyőző kísérlet történik az ión felkelés kronológiájának megoldására. Értékesen egészíti ki ezt a részt a Themistoklés és Pausanias médismosát taglaló alfejezet.

A következő fejezetek Aigina, Boiótia, Phókis, Thessalia és Argos médismosát, illetve ez utóbbi „semlegességét” tárgyalják. Alapos, körültekintő elemzését adják a tartományok társadalmi-gazdasági fejlettségi fokának és külpolitikai kapcsolataik alakulásának. Különösen frapáns az Athén és Aigina egymás közti háborúinak kronológiai problémáit feloldó fejezetrész, és módszertani szempontból is rendkívül tanulságos a Phókis politikáját meghatározó motívumok komplex bemutatása, valamint az argosi polgárság összetételének és jogi helyzetének elemzése.

A könyvet a „Hellének és barbárok” című fejezet zárja, melynek célja a „hellén”, „barbár”, „haza”, „szabadság” és „szolgaság” fogalmak fejlődéstörténetének felvázolása a görögök